

emlékek talajára. Az ideológiai-korszellemi példa által való leigázottság állapotából át kell formálni a magyar »nemzetiség« reformkori ébredésének szavaira és fogalmaira. Tessék az őskutatást a hazai áramlatokra is kiterjeszteni.” (Ezek a szavak akár mottójául is szolgálhatnak a kiadó *Magyar Néző* sorozatának, amelyben a kötet megjelent.)

Mint a kiegészítés óta oly sokan, Szabó is az 1850-es években látja azt a fordulópontot, amikor a nemzet gerince megroppant: ettől fogva „kontraasszimiláció” kezdődik, vagyis a magyarság kezd alkalmazkodni a beléje olvadók – a helyi viszonyoknak megfelelő történelmi tapasztalatokat felszínes eszmékkel felváltó – szellemiségéhez. (A Szabó Dezsőtől induló eszme aktualitását jelzi, hogy hasonló gondolatokat fejtett ki a Szabó által idézett Németh László mellett a közelmúltban Csoóri Sándor is.) Ezt a mély helyzettudatot nélkülöző állapotot kívánja a „vakmerő remény”, a „csoda reménye” által sugallt magasságba emelni Szabó, még hozzá nem délibábos ábrándozással, hanem a teendőket konkrét lépésekre lebontva, a kínálkozó eszmék közül mindig az adott helyzetben tetre válthatóakra figyelve. Mert a „csodát” szerinte „ki lehet érdemelni”. A történelmi csapások kilátástalansága nem az önfeladásra ad okot, hanem a „nagyszerű halálra” kész „reménytelenül küzdő” által képviselt „vakmerő remény” „nagy-

ralátó realizmusát” kényszeríti ki. Hiszen (a történelmi) Magyarország változatosságával és hagyományaival alkalmas arra, hogy a teljes élet lehetőségét nyújtsa. Ehhez persze az kell, hogy az ország tájjá és hazává, a lakosság pedig közép-európai felelősségű nemzeté lényegüljön.

STURM LÁSZLÓ

(Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány – Kortárs Kiadó, Budapest, 2002, 240 oldal, 1600 Ft)

CSENGEY DÉNES:

Szegényen, szabadon, szeretetben

Idén lenne ötvenéves Csengey Dénes író, politikus: a nyolcvanas évek népi-nemzeti értelmiségének egyik nagyhatású képviselője, a Hitel munkatársa, az MDF alapító tagja, majd haláláig országgyűlési képviselője. A *Szegényen, szabadon, szeretetben* című kötet válogatás tanulmányaiból, esszéiből, és naplótöredékeiből, amelyekben a szerző az értékviszályokkal küszködő hetvenes évektől kezdve a sorsfordító rendszerváltozásig elemzi azokat a társadalmi folyamatokat, amelyek, mint azóta már nyilvánvalóvá vált, még a mai magyarországi viszonyokat is meghatározzák.

A művek műfajilag igen széles spektrumon mozognak, közös nevezőjük azonban az az expresszív stílusú valóságfeltárás, amely Csengey Dénes írásait valóban egyénivé varázsolja. „Csonkaságom a szerves nemzeti lét szétzüllése, a politikai szabadság hiánya [...], a létükben fenyegetett nemzeti kisebbségek iránt érzett elemi felelősség [...] elnémitottsága, a rám kényszerített hallgatás, amely magyarságomban és emberségemben meggyaláz” – írja 1987-ben Balassa Péternek címzett levelében. Csengey a „csonkaság” ellen fellépve, az erőszaktól elhatárolódó szabadságtörekvés egyetlen esélyét a nemzeti kultúrában találta meg, így ennek jelentőségére szinte mindig rá is mutatott.

Legtöbb írásában a magyarság, „a nemzet belső kötéseinek” helyreállítását, az értelmiség széthúzásának megfékezését tartja az egyik legfontosabb alapkövetelménynek, amely elvezethet egy „új európai Magyarország” megszületéséhez. Csengey szerint mindenkinek, mert mindenki alkut kötött, szembe kell néznie önmagával, korábbi tetteivel, és ekkor esély mutatkozhat arra, hogy a közép-európai kultúrákban, így a magyarságban is évszázadok óta meglévő „tragikus világerzések és a kiszolgáltatottság” megszűnhessenek. A változások szele által megérintett nyolcvanas évek közepén már egy új reformkorról beszélt, arra azonban mindig felhívta a figyel-

met, hogy a kommunista vezetők és funkcionáriusok vagyontörő és demokratává vedlő lépéseit meg kell akadályozni. Azért bírálta a „tisztá liberalizmus” akkori képviselőit is (SZDSZ, Fidesz), mert szerinte a szabadságeszme ezen felfogása, a spontán reprivatizáció támogatása éppen azt a réteget emelheti fel, amelyik ezt az országot gazdaságilag is tönkretette, azt a „proletáriátus élcsapatot, amely igen könnyen új burzsoáziává, egy új maharadzsaréteggé” válhat. Csengey *Ünnepek után* című írásában kiváló jósnak bizonyult, de talán helytállóbb, ha azt mondjuk, hogy ez a fajta politikai éleslátás emelte őt a rendszerváltó nemzeti értelmiség legnagyobbjai közé.

A Csengey-életműnek, de ennek a kötetnek is a legmegragadóbb darabjai azok a levelek és naplójegyzetek, amelyek érzékletes és tiszta képet adnak a rendszerváltás előtti átmenet bizonytalanságáról, az ország gazdasági csődjéről és kilátástalanságáról, az ellenzéki pártok marakodásáról; mindezt a személyes vajúdasok megejtően őszinte bevallásával és a hétköznapi örömeinek felvilágosításával együtt kapja meg az olvasó. A taxisblokádról szóló írásban pedig azt a rendszerváltó értelmiség által hol hamarabb, hol később átértelmezett csalódottságot tapasztalhatjuk meg, amelyet a demokratikus kibontakozás hiányosságai keltettek: „senki sem gondolta volna, hogy ennyire

ne volna szellemi és lelki fedezete annak a nyaktörő történelmi vállalkozásnak, amelynek nekivágtunk, hogy elkerüljük a teljes összeomlást”. A szerző azonban fel tudja emelni fejét, és az események hatására az általa újjászületett európai nemzetnek nevezett Magyarországgal kapcsolatban így fogalmaz: „Európa nem ott van, ahol készen van [...] Ahol készül, ahol fájdalmasan megszületőben van, ott dobog leghangosabban Európa árva szíve.” Csengery Dénes ha élne, talán tudna arra válaszolni, hogy megszületett-e már Magyarország.

BÍRÓ MÁTYÁS

(Válasz Kiadó, Budapest, 2003, 384 oldal, 2450 Ft)

CS. LISZKA GYÖRGYI:

Ezüstszálon

Cs. Liszka Györgyi nyolc férfit ajánlékozott nekem. Együltében, egy kötetben. Egy nőnek egy nőtől, szólt a dedikáció. Csillogó szemmel újságolta, hogy a dunaszerdahelyi Vámbéry Kávézóban a tavaszi könyvbemutatón telház volt, még az utcán is álltak, és a kötetben meginterjúvolt férfiak jelenlétükkel is megtisztelték az eseményt.

Cs. Liszka Györgyi felvidéki és magyarországi írók, költők, kiadóve-

zetők közül szemezgetett. Bekukkantást nyerhetünk a magánéletükbe, a színpalak mögé, megnyílnak, kötetlenül csevegnek gyerekkorukról, magyartanáraikról, családjukról, a nőkhöz való viszonyukról. Az interjúkötet mindazt tartalmazza, ami a lexikonokból és szépirodalmi műveikből hiányzik. Hiányt pótol, leplet ránt le.

A borító betűi Hizsnyai Zoltán, Bereck József, Grendel Lajos, Tózsér Árpád, Esterházy Péter, Bettes István, Barak László és Varró Dániel fényképeit rejtik, a hátoldaltól pedig a kérdező-szerkesztő arcképe kukkant ránk. Ő adott a kötetnek formát, rövidített, elhagyott, helyrehozta az élőszavas válaszokat. „Amikor még a felvidéki Új Nőben dolgoztam, az igazgatónő kért fel, hogy készítsék interjúkat. Hiába visszakoztam” – vallja be Cs. Liszka Györgyi. Az Új Nő hasábjain megjelent „helyhiányos” interjúk most egységesen jelenhettek meg könyv alakban, terjedelmesebb formában; végre papírra kerülhetett a magnószalagok tartalma szinte teljes terjedelmében. Szinte, mivel a szerkesztő szelektált a titkok közt, miket tarthat meg magának és mit oszthat meg az olvasóval.

Az interjúkötet első számú kérdeztette Bereck József, a Csallóköz főszerkesztője. Szerényen amatőr írónak nevezi magát, és a sorok közül zárkózott, visszahúzódozó, családcentrikus férfi képe rajzolódik ki előttünk. Hizsnyai Zoltánt más fából faragták,